

Jāzeps Vītols ap 1890. gadu

Zelta zvaigzne Atmiņas

Jāzeps Vītols

Pēc viena gada tas būtu bijis priekš sešdesmit gadiem. Tikai viens gads, bet – “Dievs to zina, citu gadu kur mēs katris dziedāsim” –

Tamdēļ jau laikus. Jo šīs atmiņas mani neatlaidīgi pavada, kā apziņa par nedeldētu parādu: atmiņas par manu Pēterpils agro gadu ceļa biedriem – jaunības draugiem. Nav viņu vairs neviena. Vienīgi pats kavējos.

Uzticīgs vecai, labai tradīcijai Ziemassvētkus parasti pavadīju vecāku mājā. Noklausījos Trīsvienības dievnamā “Kluso nakti”, silidijos tēva – mātes dedzinātās eglītes gaismā, labprāt arī atjaunoju draudzību ar savu pusinvalīdo “Treseltu”. Reiz tomēr ar variantu. Manu Pēterpils rezidenci kopš kāda laika dalīja Nikolajs Alunāns. Nemierīgs gars: satikām te draudzīgā naidā, tur – naidīgā draudzībā: jo Alunāns nemilēja cita ierunas; un vai tad man arī nebija savas pārliecības. Šoreiz mūsu lēmums bija vienbalsīgs: proti, pirms ma-

nas braukšanas uz Jelgavu dedzināt “puišu eglīti”, saucot vienus vieniniekus, kas konservatorijā jau smukā skaitā bija ap mani – filistri – pulcējušies. Alunāns pieķērās šai idejai ar skaļu entuziasmu, suverēni atrisinādams dažas ar šo nodomu saistītas problēmas. Vispirms – fincielo pusi.

Man nebija sevišķi dziļi jātaustās līdz savas kabatas dibenam; Alunāns viņam no grāmatnīgotavām pasniegtos rēķinus mēdza rūpīgi uzglabāt. Bet vai nu padoms bija tik tālu meklējams. Un jau dienu priekš nozīmētiem svētkiem divi ekspresi iestiepa manā “zālē” (mitu Oficieru ielā diezgan plašā dzīvoklī) ne jau kociņu, bet pamatīgu koku: tas cienīgi būtu greznojis paša ministru prezidenta ekselences lepno zāli. Un tad sākās pušķošana. Netrūka ne eņģeļu matu, ne sniega pikū, lāsteku, nedz arī piparkūku siržu, sarkanvaigu “sīpoliņu”, zelta riekstu. Un egles pašā galotnē valdīja skaista jo skaista zelta zvaigzne. Kad nu vēl neskaitāmas visādu krāsu svecītes bija rūpīgi dedzināmo diegu savienotas, tad Alunāns, dziļi nopūzdamsies, svinīgi pasludināja: “Nu viņi var nākt!”

Un viņi nāca; visi tie, kam veltīt gribas lai gan vēlū piemiņas vārdu: Ādolfis Bētiņš, Jānis Frišbīrs, Jēkabs Ozols, Dāvids Mīlītis, Atis Kauliņš. Apžilbinoši ieliesmojās eglītes tumškuplie zari – dedzināmais diegs darbojās elektrības ātrumā. Klusuma brīdis; tad pēc jauka paraduma dziedājām “Kluso nakti”, “Ak, eglīte”, “Skaisto rozīti”. Bija ieradušies arī “sētas ciemiņi”: veseli trīs sētnieki, kas aiz atvērtām durvīm platām acīm sekoja notikumiem; pienācīgi apdāvināti, katris glabāja savā puskažociņā savu “kociņu”, desiņu dvīnīšus. (Nebiju priekšzīmīgs īres nokārtotājs, kvītes gāja caur sētnieku rokām – protekcija nevarēja kaitēt.)

Foto no JLMMA arhīva

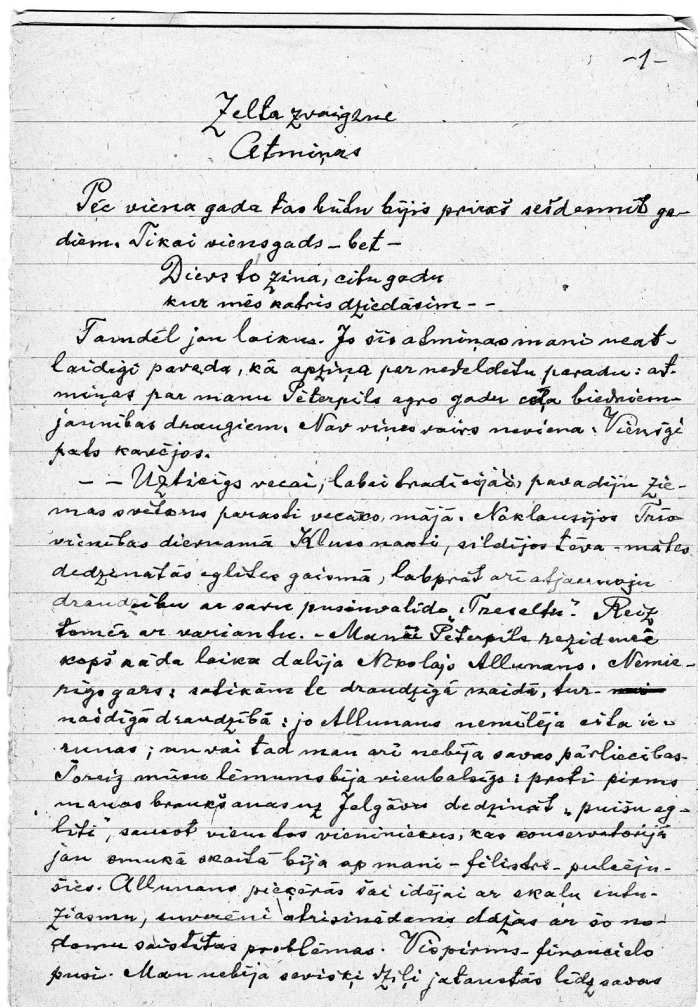

Ar to bija svētku oficiālā daļa slēgta; sekoja intīmā. Tās norise neatšķirās no pazistamiem paraugiem; gan ar intermeco – par ko vēlāk. Tagad izlūdzos Jūsu laipno pacietību. Gribu atjaunot manu toreizēju ciemiņu tēlus, kā vēl šodien tie dzīvi manā atmiņā; un kārtīgā sakarībā tas diez vai man izdosies. Sevišķi jaunai paaudzei dažs to vārds skanēs vairāk vai mazāk, pat varbūt pavisam svešs; tomēr tiem ir sava nenoliedzama nozīme ne manās atmiņās vien. Mūsu mūzikas agrējā celtņē tie bija cements, kas akmeni pie akmeņa saistīja, pildīja šķirbas pašā fundamentā.

Draugs **Nikolajs Alunāns**, mūsu skatuves radītāja Ādolda jaunākais brālis, kļuva man tuvs jau kopš Jelgavas bezrūpju nerātnām dienām. Tās iniciatīvas, kas man trūka, viņam bija drīz pārmērā; mūsu nedarbus reģistrējot, dažs svētas tikumības pilns trauks i brunčos, i biksēs meta krustu, mūsu vārdus vien pieminot. Bet saistīja mūs pirmā kārtā tomēr mūzika. Tas sākās ar manu pāragro iecelšanu ģimnāzistu orķestra koncertmeistara godā; to vainagoja mūsu famozais koncertceļojums uz Šauiļiem un Paņevžu – par to jau esmu stāstījis citā vietā un sakaros. Divi gadi pēc manis konservatorijā iestājies, viņš savu mākslas ziņā pašuro instrumentu trompeti drīz apmainīja pret kompozīcijas teoriju. Bet bēdas: savā laikā “aizmāršojis” ierasties uz vienu zaldātu gadu, viņu tagad nosodīja ar veseliem četriem ķeizara šineli. Tos pārcietis, Alunāns gan vēl veica savas studijas, bet agrākais sangviniķis tagad kļuva niecietīgs, īgns, drūms. Ar visai tālu disciplīnu literatūru apkrāvis, st. c., viņam ne par svētību, krita rokās kāds okultisma šaubīgs žurnāls. Viņš metās uz eksperimentiem, sapinās vienmēr vairāk savās fantāzijās, līdz galu galā tika redzējis materializētus garus. Kāda mana draudzīgi domāta piezīme par viņa bīstamo nomaldīšanos noveda pie lūzuma: viņš uztraucās tādā mērā, ka, mani strupi svītrojis no savu paziņu skaita, viņš man pagrieza muguru – devās uz Rīgu. Tikai manā 25 gadu darbības atceres dienā viņš spontāni ieradās Pēterpilī, man roku samierinājumam sniegdams. Par šo epizodu būtu varbūt labāk noklusējis. Bet jau tanī izteicās tas līdzsvara trūkums, kas šo ārkārt apdāvināto censoņi traucēja panākt kāri gribēto, viņu dzina no pasākuma pasākumā, reti kaut ko patiesi pabeidzis. Un kad viņš cerēja sasniedzis mierīgāku ostu – tikai divi dienas priekš mūsu konservatorijas darbības uzsākšanas, kur viņam bija nodrošināta aktīva līdzdalība – mēs sērodami viņu izvadījām uz beidzamo mieru. Savu pēdējo vārdu viņš pateikt nepaspēja.

“Klau – man rīt jāsamaksā vešeriene? Jā – vai trešais ir? Būs”. Un kārtīgi savs rublītis ceļoja no manas caur Bētiņa uz vešerienes kabatu. Šo prieku uz “mazu preferansi” Ādolfs bija mantojis no sava tētiņa – Irlavas semināra patriarha. “Nu, spēlēsim kādu mazu partiju”, viņš pamudināja ap viņa cisām sapulcējušos. “Kas daļa?” Un – nomira. (Atstāstīja viņa znots Kārlis Zigmunds.)

Nedaudz man Pēterpilī bija tuvāks **Ādolfs Bētiņš**. Man impoņēja viņa dabīgais taisnīgums, stingrā neatlaidība; mani pievilka viņa nedarinātais sirsnīgums, labsirdīgais humors. Mazliet cietas rokas dēļ viņa skolotājs prof. Velfls (*Wölfel*) viņam ieteica pārseglot uz ērgelēm: paklusām viņš turpināja lauzt roku pretestības. Kārtīgi pl. 4os no rīta viņš jau sēdēja pie klavierēm, vingrinājās līdz 9iem un izkaroja sev arī pianista diplomu. Gan teorētika komponista diplomdarbā viņš aizķērās; apvainojies par no konservatorijas prorektora viņam piedāvāto palīdzību, viņš atkāpās: šādam tādām švindeldiplomam cenas nekādas neesot. Ādolda slavenākais brālis Ludis, maskavietis, izcili hipohondrs – hipoorigināls, deva iemeslu uztraucošām ziņām par savu ačgārno dzīves veidu: kad “slims” bija – un viņš tāds jutās bez pārtraukumiem – tad nekādas kārtības vairs neatzina. Ādolfs nolēma viņu glābt. Noārdījis visas savas drošās Pēterpils pozīcijas, viņš – Pēterpils mūzikas skolas un iecienīts privātskolotājs – visiem mums par jūtamu zaudējumu iekārtoja savam brālim Maskavā piemērotu stūrīti. Pēc kādiem divi mēnešiem Ludis viņu izmeta ārā – par daudz spēlējot. Ādolfs tomēr palika Maskavā – līdz tika aizsūtīts uz Japānas karalauku. No turienes

viņš atgriezās zīmēts celms: pārāk nepierasta viņam izrādījās kavalērista pletne. Ātri progresējošā cukurslimība drīz uzvarēja kādreiz tik stipro organismu. Gods šī nesavtīgā drauga, skaidra cilvēka un mākslinieka piemiņai!

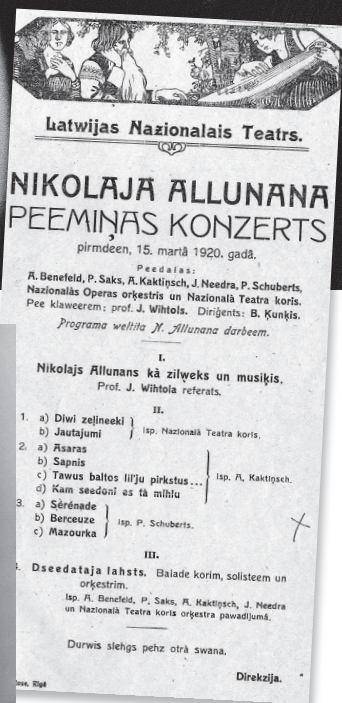
“Kājām skrietu no Pēterpils uz Rīgu, ja varētu uzrakstīt kaut ko tamlīdzīgu”, iesaucās **Jēkabs Ozols**, noklausījies manu svaigi uzrakstīto “Beverīnas dziedoni”. Pilnas skanošām, sanošām vijolēm viņam likās jaunības debesis: trūka stīga pēc stīgas, agri aplkusa viņš pats. Ozols bija raksturīgs tolaiku provinces upurs. Tikai ar 16 gadiem vijoli rokās tvēris, viņš (neveikla pasniedzēja gatavots) apm. 21 gadu vecs vēl iešmauca konservatorijas vijoles klasē. Bet drīzi viņam bija jāpārliecina, ka jau sacietējušās dzīslas vairs nepadevās nekādam lai cik ciešai gribai. Ozols pārgāja uz teorijas fakultāti: pietrūka fantāzijas, lai ar panākumiem nodotos kompozīcijai: atkal pusceļš. Kapitālā viņam draudēja nogrimšana mākslas proletariātā; ieteicu viņam kandidēt uz Rīgas Latviešu teātra atbrīvojušos kapelmeistara vietu: šeit viņa vadībā ātri uzplauka sevišķi Rīgas Dziedāšanas biedrība, viņa aizrautība aizrāva kori, sildīja klausītājus. No viņa pirmatskaņojumiem st. c. “Gaismas pils” ūzauka savas gaitas pa pilsētām un laukiem. Te – peķšņa reakcija. Lāunu ziņu uztraukts, uzmeklēja draugu Ogres skujmežu eņā – atradu viņu mirstot. Tikko sadzirdami viņš čukstēja: “Kad atkal vesels būšu...”

“Un tie cilvēki tur dzīvo uz jumtiem vien, uz jumtiem vien, kā pie mums tarakāni uz galda”: “Frišls” stāsta par saviem piedzīvojumiem, pianistu Raulu Punjo (*Raoul Pugno*) koncertturnejā līdz Tuviem Austrumiem pavadījis. **Jāni Frišbiru**, mūsu “ansambļa” staltāko, laipnāko un naivāko sabiedroto – kā gan gadi aplaupīja tavas kuplās, brīnišķās cirtas, salieca tavu lepno, smidro augumu, klusināja tavas ilgas pēc mūzas skūpstā! Frišls nāca uz konservatoriju ar nepārprotamām dotībām: smalku dzirdi, kultivētu muzikālu

Nikolajs Alunāns

Atis Kauliņš

uztveri, nopietnu gribu. Bet jau drīz bija viņa sapņi izsapņoti. Neviens taustiņu instruments neizrādījās viņa lāču ķepām piemērots, platie pirksti draudēja nospiegt viena taustiņa vietā vai veselus trijus; neviens skolotājs neuzņēmās viņu vest pa tehnikas stāvajām kāpnēm. Frišbirs rezolūti izšķīrās. Pagaidām viņš saistījās Br. Diderihsu klavieru noliktavas pārziņa vietā; vēlāk savu dienišķu maizi kā tīrskanotājs pelnīdams, sāka “knibināties” – meklēt instrumenta dvēseli. Pirmās viņa ērģeles uzstādītas viņa dzimtajās mājās, Trentelbergas Skanstniekos, bargā ziemā sagrauca žurkas. Tas viņu neapbēdināja. Uz Rīgu pārcēlies, viņš pievērsās mehānisko instrumentu problēmām, eksperimentēja, konstruēja, cēla. Bet pie eksperimentiem apstājās: trūka viņam kapitāla, trūka gan arī enerģijas. St. c. viņš aprūpēja visas konservatorijas ap 30 klavieres. Nav vēl pagājuši desmit gadi, kad Frišls mani apmeklēja neparastā stundā. “Jūtu, ilgi vairs nedzīvošu. Lūdzu tevi: uzglabā šo sainīti; un – ja vien iespējams – ievieto to pēc manas nāves kādā konservatorijas bibliotēkas kaktā.” To viņam apsoliu un arī pildīju. Sainīti atradās divi sējumi ar uzrakstu “Poēzijas”; pa daļai

gluži pabeigtu, arī tikai skicētu gan nepretenciozu, bet gaumīgi uzrakstītu klavieru kompozīciju. Kautrīgi viņš bija slēpies, pēc mūzas skūpstā ilgodamies.

Šķiet no tā paša pirmavota – Cimzes semināra smēlušī, tai pašai dzīvokli apmetušies, to pašu instrumentu pie tā paša profesora mācīdamies – un tomēr noteikti kontrasti: kā, nu teiksim, cara laiku Allažu dubultķimenītis un Rīgas – brī! “Melns balzāms”: **Dāvids Militis** un Atis Kauliņš. Militis – mūžīgi smaidošs kā maija rīts, gan mazliet aizdomīgi drudžainu acu spīdumu un elipsē nervozām kustībām liesmoja par savu instrumentu: pateicoties nez kādiem laimīgiem apstākļiem, viņš mazliet vēlāk bija ticis pie smagnējām mājas ērģelēm (ne pedāļa harmonija), kas savādi aizpildīja viņa šauru, zemo dzīvokli. Tad viņš jau bija precējies ar jaunavu, kuras nesamērojami zemākais garīgais limenis viņam nelikās par šķērslī. Ar to sākās drāma. Sieva viņam ik gadus dāvāja pa atvasēm; viņa eksaltācija pamazām pārgāja izteiktā reliģiozā mānijā. Ilgus gadus pavadījis nervu dziedniecībā, viņš to atstāja gan garīgi uzlabojies, arī fiziski nocietējies; bet pēc īsa uzliesmojuma viņš veļu valstī atrada mūžīgo mieru. Studējošo aprindās ļoti populāra dziesma ir “Sniedz man šurp, jau nekli, kausu”. Vai daudziem zināms tā autora Dāvida Miliša vārds?

Ass pretstats smaidošajam Militim bija drūmais **Atis Kauliņš**. Tīrasīņu holerīkis. Mūsu “vieglo” dzīvesveidu, neprātīgo laika tērēšanu droši vien stingri nosodīdams, viņš tomēr bija klausījies manam aicinājumam uz šo puišu eglīti. Sekas bija tikpat neparedzētas cik briesmīgas. Visādi niekodamies, kāds – vai es pats? bija izgudrojies gan nebūt neaprātīgo joku katram piekārt savu palamu. Un ar aklamāciju pārkrustījām Kauliņu par *Fürst Knöchelgen*. Efekts bija pārsteidzošs. Bāls, ar bezgalīgu nicību, Kauliņš, ne vārda nezaudējis, piecēlās, pagriezta mums savu ziemeļfronti. Nozuda. Tas uz britiņu iztraucēja mūsu omulību. Nu lūdzu: vai mans nozie-

Kopā ar studentiem

gums bija patiesi tik šausmīgs, ka Kauliņš mani līdz šai baltai dienai konsekventi ignorēja, ja ne sliktāk – nīda? Ati (ceru, ka Tu vēl dzīvs esi!) – ja Tu nejausi lasītu šo bikti – mīkstini savu dabu! Zvēru, tas nebūt nebija ļauni domāts! Kauliņš, vēlāk Jelgavas Annas baznīcas dievmuzikants, likās droši nosēdējies Kurzemes metropoles mūzikas pāvesta krēslā; mainījies cieto ērģeļu beņķi pret ērtāko bankas direktora sēdekli, tomēr paturēja Jelgavas mūzikas kustības pavedienus gandrīz diktatora rokās. Bet diez vai šī sintēze bija laimīga. Vai viņš savas bankas lietas vadīja pēc Rihtera kontrapunkta likumiem – spriest par to nevaru. Bet savas kompozīcijas viņš gan sarakstīja pēc bankas tabelēm. Nošu galviņas, kātiņi, karodziņi – viss savā vietā, skan; bet trūkst dvēseles.

Nodzisa svecītes. Nobālēja zelta zvaigzne. Vai tā kādreiz vēl atgūs savu spožumu, jaunas cerības izsaukdama, prieka vārdus sludinādama? Dzīvei – nāvei – savi neizprotami likumi. 🌟

Libekā, decembrī 1947. g.
J. Vihtols

Foto no JLVMA arhīva